

سواد رسانه‌ای والدین و تأثیر آن بر ترویج نماز و ارزش‌های اخلاقی در نوجوانان

اکرم لشکری^۱

رقیه سادات هاشمی^۲

مریم اکبری^۳

چکیده

سواد رسانه‌ای، همان مهارت و توانایی افراد در بکارگیری موثر از کلیه رسانه‌ها در جهت رفع نیازهای اطلاعاتی می باشد؛ طوری که افراد با سطح سواد رسانه‌ای بالا، از بینش و قدرت تشخیص قویتری برخوردار بوده و قادر خواهند بود با تکیه بر این قابلیت و مهارت‌ها به تفسیر دقیق و صحیح پیامهای رسانه‌ای بپردازند. و نماز به عنوان شاخص‌ترین جلوه بندگی خداوند، کارکردهایی بیش از یک عمل عبادی صرف دارد؛ به گونه‌ای که می‌توان آن را یک مکتب‌انسان‌سازی دانست که زمینه ارتقاء و پرورش ارزش‌های اخلاقی را فراهم نمود. هدف تحقیق، بررسی میزان تأثیر سواد رسانه‌ای والدین بر ترویج نماز و ارزش‌های اخلاقی در نوجوانان است. پژوهش حاضر به روش توصیفی و کتابخانه‌ای نگاشته شده است. نتایج تحقیق بر اساس سه محور شکل یافته است، محور اول: نقش سواد رسانه‌ای والدین در تقویت و ترویج گرایش به نماز که به هم‌سازی محتوای رسانه با آموزه های دینی، هم‌آوایی پیام‌های آموزشی خانواده با محتوای دیجیتال معتبر و استفاده از محتوای معتبر دینی و علمی برای تقویت نماز است. محور دوم: به درک و پذیرش ارزش‌های اخلاقی در نوجوانان که انسجام آموزش دینی والدین با رفتارهای، داشتن قانون و زمان مشخص برای استفاده از رسانه و ایجاد فضای گفت‌وگو و ارتباط با نوجوانان، محور سوم به تقویت و ترویج ارزش های اخلاقی، مانند: صبر و بردباری، مسئولیت پذیری نوجوانان، تقویت روحیه مساوات و همکاری در نوجوانان، تقویت روحیه قدرشناسی و سپاسگذاری، پرداخته شده است.

کلید واژه: سواد رسانه‌ای، نماز، ارزش‌های اخلاقی.

^۱. طلبه پایه پنجم، سطح ۲- مدرسه علمیه ایمانیه- تاکستان-

^۲. طلبه پایه دوم، سطح ۱- مدرسه علمیه ایمانیه- تاکستان-

^۳. طلبه پایه پنجم، سطح ۲- مدرسه علمیه ایمانیه- تاکستان-

مقدمه

امروزه، تاثیر رسانه‌های گروهی به ویژه رسانه‌های تصویری از جمله تلویزیون به دلیل داشتن جذابیت‌های خاص خود بر رفتار کودکان و نوجوانان غیر قابل انکار است و این تاثیر به گونه‌ای است که آنان ساعت‌ها از وقت خود را صرف تماشای برنامه‌های تلویزیونی می‌کنند. کودکان و نوجوانان به واسطه جذابیت‌هایی که این جعبه جادویی دارد به مراتب بیش از سایر اقشار جامعه به تماشای آن می‌نشینند و این خود عاملی است که آنان اثرپذیری فراوانی در جنبه‌های مختلف از این رسانه داشته باشند. بدون تردید رسانه محبوب‌ترین و در دسترس‌ترین است که نوجوانان با شوق و رغبت فراوان ساعت‌ها از وقت خود را صرف تماشای آن می‌کنند و این فناوری اطلاعات دارای آن چنان پتانسیل حضور در عرصه‌های مختلف بشر است که بدن تردید می‌توان آن را نماد یک تمدن جدید یا ظهور یک موج تمدنی جدید دانست. که اگر بخواهیم فرزندانمان مانند ما نباشند یا بهتر از ما باشند باید برای تربیت آنان برنامه‌ریزی و اهتمام کنیم. انتقال ارزشهای رفتاری و هنجارهای اجتماعی و باورهای دینی و التزامات اخلاقی از نسلی به نسل دیگر خواه در محیط خانواده و خواه در مدرسه و سطح جامعه از طریق تربیت صورت می‌گیرد و در چنین بستری است که فرزندانمان سبک‌ها و مهارت‌های زندگی را فرا می‌گیرند با توجه به اینکه فرائض دینی با توجه به حساسیت‌های موجود در جامعه به واسطه تبلیغات مسموم برخی رسانه‌های غربی، ضد دینی اصلی است که باید با دقت و ظرافت خاصی به آن پرداخته شود. لذا سواد رسانه‌ای والدین، کسب مهارت‌های ضروری و لازمی است که باید در استفاده از تکنولوژی نوین اطلاعات و ارتباطات داشته باشیم. تا این محیط پیچیده ما را سردرگم ننماید. چون باید کنترل بیشتری نسبت به رسانه‌ها داشته باشیم تا تاثیرات مثبت آن را تقویت نموده و از تاثیرات منفی آن بکاهیم. و برای برقراری ارتباطی متفکرانه و آگاهانه با رسانه‌ها و در عین حال به وجود آمدن نگاهی دقیق، نقاد و تحلیلی به پیام‌های رسانه‌ای در مخاطبان می‌باشد. با سواد رسانه‌ای می‌توان انواع رسانه‌ها و انواع تولیدات آنها را شناخت و از یکدیگر تفکیک و شناسایی کرد و از حالت انفعالی و مصرفی صرف خارج شد و به محیط فعالانه‌ای وارد شد که در نهایت به نفع خود آنان باشد. یعنی سواد رسانه‌ای کمک می‌کند تا از سفره‌ی رسانه‌ها به گونه‌ای هوشمندانه و مفید بهره‌مند شد.

در این زمینه طبق مطالعات انجام شده کتب و مقالات بسیاری در ابعاد گوناگون مسئله نگاشته شده است. از جمله: کتاب نماز رسانه و فضای مجازی، کارکردهای رسانه‌ای نماز و بایسته‌های ترویج نماز در رسانه، اثر: محمد فروهر، سید امیر سخاوتیان، هادی عجمی، که در این اثر بیشتر به رسانه‌ای شدن نماز و اثرات آن پرداخته است.

مفهوم شناسی

اخلاق؛ جمع خُلُق یا خُلُق به معنای صورت باطنی و ناپیدا است، که سرشت و سیرت نیز نامیده می شود. چنان که خُلُق بر صورت ظاهری و دیدنی انسان دلالت می کند.^۱

اخلاق به ملکات وصفات نفسانی گفته می شود که مقتضی صدور کارها از انسان با سهولت و بدون نیاز به فکر و تأمل است و گاه بر افعال و رفتار کلی مانند صداقت، کذب و... فهرستی از فضیلت ها و رذیلت ها گفته شده است.^۲

ارزش های اخلاقی: در اصطلاح به مشابه فرایند پالایش نفس از رذایل و کسب فضایل پایدار تعریف می شود که با هدایت عقلانی و عمل به احکام شرعی محقق می گردد.^۳

سواد رسانه ای: به مجموعه مهارت ها، دانش، و توانمندی های فرد در درک، ارزیابی، استفاده، و ایجاد محتوای رسانه ای اشاره دارد. این مفهوم شامل توانایی هایی است که به افراد کمک می کند تا قادر باشند، با محتوای منتشر شده از رسانه ها، به شکلی موثر برخورد کنند. سواد رسانه ای، آگاهی والدین از تجزیه و تحلیل رسانه هایی است که این روزها در دسترس قرار می گیرند. معمولاً سواد رسانه ای به بهترین شکل ممکن می تواند نیاز شما به کسب اطلاعات درست و واقعی را برآورده سازد. با داشتن سواد رسانه ای دیگر رسانه ها توانایی کنترل و جهت دهی افکار شما را ندارند! بلکه این شما هستید که با آگاهی کافی شرایط را تحت کنترل خودتان درمی آورید.^۴

بنابراین؛ سواد رسانه ای برای والدین نقش مهمی در تربیت و رشد فرزندان دارد! والدینی که سواد رسانه ای خوبی دارند، هوشمندانه با چالش ها مواجه می شوند و آگاهی کافی در خصوص خطرات، هشدارها و اطلاعات دنیای کنونی کسب می کنند.

^۱. راغب اصفهانی، مفردات، ج ۱ ص ۶۳۲

^۲. نراقی، جامع السعادت، ج ۱ ص ۳۵

^۳. <https://fa.wikifeqh.ir/>

^۴. https://yaroshd.com/all-about-media-literacy/?srsltid=AfmBOocKEMzt-o_XpYuauNwSWWwFPZORpTPa8OmZFIOjOCw165lQ5f

1. نقش سواد رسانه ای والدین در تقویت و ترویج گرایش به نماز

هر کاری نیاز به علم مخصوص دارد در چگونگی استفاده از رسانه، آنچه بر تمام اصول دیگر ارجحیت دارد، آموزه های دینی و برنامه های الهی است، بنابراین آموزه های دینی به عنوان برنامه الهی که از جانب خداوند متعال در قرآن و معصومین (علیهم السلام) در روایات آمده است، ودعوت به حق باید همراه با حکمت و بر اساس بصیرت باشد تعیین کننده نهایی شیوه بهره گیری از رسانه ها راه های حقی است که اولیاء الهی توجه داده اند.¹ بنابراین سواد رسانه ای والدین یعنی آشنایی با رسانه و ابزار های نوین آن و همچنین آگاهی نسبت به مسائل دینی که مربوط به رسانه های جدید (مانند: عضویت در شبکه های اجتماعی، چت با نامحرم دیدن فیلم و...) این رفتار آگاهانه والدین می تواند به شکل مستقیم یا غیرمستقیم بر رفتارهای عبادی و تقویت ایمان نوجوانان اثر بگذارد. رفتارهای رسانه ای والدین (مثلاً نشان دادن نماز، بحث درباره ارزش های دینی در فضای خانواده) به شکل الگو برای نوجوانان عمل می کند و چه نوع رسانه ها (شبکه های اجتماعی، ویدئوهای آموزشی، محتوای اسلامی دیجیتال) بیشترین اثر را دارند.

1-1. هم سازی محتوای رسانه ای با آموزش نماز

یکی از مسائل مهم، هم آوایی پیام های خانوادگی با محتوای دیجیتال معتبر است تا نوجوان دچار سردرگمی و دوگانگی نشود؛ زیرا صدا و سیما به عنوان رساله ملی و عمومی با فرهنگ عمومی جامعه در ارتباط است و به شکل مستقیم با شاهرگ اصلی پیکره نظام جمهوری اسلامی مرتبط می باشد. از آنجا که نماز را ستون دین می نامند و دین را ستون یک نظام اسلامی و فرهنگی می دانند، انتظار می رود پویایی و تداوم در فرهنگ سازی نماز در رسانه ها نمود پیدا کند. با این حال، به دلیل تغییر نسل ها، تفاوت آداب و رسوم و گسترش چشمگیر حجم اطلاعات و تبادل تمدن ها با پیشرفت رسانه های جمعی و پیام رسان های مختلف، این کار دشوار می نماید. بنابراین رسالت صدا و سیما دشوارتر از آن است که تنها با پخش نمازهای روزانه و اعیاد یا ضبط و پخش مصاحبه ها و سخنرانی های شخصیت های مذهبی به آن دست یافت. اگر به طور مداوم ذخایر و ایده های خود را

¹. قرائتی، شیوه های دعوت به نماز، ص 57

آموزان امری حیاتی به نظر می رسد. سلامت روانیبه عنوان یکی از ارکان مهم تربیت و یادگیری، نه تنها بر عملکرد تحصیلی دانش آموزان تاثیر می گذارد، بلکه در شکل گیریشخصیت و توانایی های اجتماعی آنان نیز نقشی کلیدی ایفا می کند. در این میان، آموزش مفاهیم شکرگزاری و قدردانیبه عنوان ارزش هایی انسانی و اخلاقی، می تواند به عنوان ابزاری قدرتمند برای تقویت سلامت روانی و افزایش حسرضایت مندی در دانش آموزان به کار گرفته شود. شکرگزاری و قدردانی نه تنها رفتارهایی پسندیده و مثبت در روابطاجتماعی هستند، بلکه از نظر روان شناختی، تاثیرات قابل توجهی بر ذهن و روان افراد دارند. پژوهش های علمی نشانمی دهند که افرادی که به شکرگزاری و قدردانی می پردازند، از سطح بالاتری از خوش بینی، رضایت از زندگی و آرامشذهنی برخوردارند. این مفاهیم، به ویژه در دوران کودکی و نوجوانی که پایه های شخصیتی افراد شکل می گیرد، می توانندبه تقویت حس خودارزشمندی، کاهش اضطراب و استرس و همچنین بهبود روابط اجتماعی کمک کنند. آموزششکرگزاری و قدردانی به دانش آموزان در محیط مدرسه و خانه، از طریق فعالیت های تعاملی، تشویق به تامل درجنبه های مثبت زندگی و تقویت فرهنگ سپاسگزاری، می تواند نقش مهمی در ایجاد ذهنیت مثبت و سلامت روانی ایفاکند. این آموزش ها، علاوه بر تاثیرات فردی، به گسترش جو احترام و همدلی در میان دانش آموزان و جامعه نیز منجرخواهد شد. در این پژوهش که به شیوه مروری و با مطالعه کتابخانه ای و مراجعه به مقاله ها و تحقیق های چاپ شده ومطالب دیجیتالی گرد آوری شده است و سعی بر آن شده که به بررسی تاثیر آموزش مفاهیم شکرگزاری و قدردانی برسلامت روانی و رضایت مندی در دانش آموزان پرداخته شود. نتایج به دست آمده حاکی از آن است که آموزش مفاهیمشکرگزاری و قدردانی می تواند به طور موثری سلامت روانی دانش آموزان را بهبود بخشیده و موجب افزایش رضایت مندیآنها از زندگی شود. این مفاهیم با تقویت نگرش مثبت و کاهش استرس، به تقویت روابط اجتماعی و افزایش خوش بینیدر دانش آموزان کمک می کنند.¹

¹. افضلی گروه، بررسی تاثیر آموزش مفاهیم شکرگزاری و قدردانی بر سلامت روانی و رضایت مندی در دانش آموزان.

نتیجه

نقش سواد رسانه ای والدین در تقویت و ترویج گرایش به نماز در عصر رسانه نیاز والدین به سواد رسانه ای افزایش یافته است زیرا هر کاری نیاز به علم مخصوص دارد در چگونگی استفاده از رسانه، آنچه اکنون بر تمام اصول دیگر ارجحیت دارد، هم‌سازی محتوای رسانه با آموزه های دینی است که برای ترویج و آموزش نماز، هم‌آوایی پیام‌های آموزشی خانواده با محتوای دیجیتال معتبر است تا نوجوان دچار سردرگمی و دوگانگی نشود؛ و همچنین استفاده از محتواهای معتبر دینی و علمی برای تقویت نماز، بنابراین والدین باید سواد رسانه ای داشته باشند تا بتوانند با استفاده از کتاب‌های آموزه های دینی مورد اعتماد، درس‌های آنلاین از مراکز دینی معتبر، و محتواهای آموزشی رسانه ها و فضای مجازی را با ارجاع معتبر نقد و تحلیل کنند و بهترین محتواها را در اختیار فرزند نوجوان خود بگذارند. محتواهای آموزشی معتبر برای تربیت فرزندان سالم و متعهد، ارتباط با رسانه سالم در فضای خانوادگی اولویت دارد. والدین باید شرایط مناسبی را برای نوجوان فراهم کنند تا هم از نظر معنوی و هم از نظر مادی فضای امنی تجربه شود. الگو دهی رسانه ای توسط والدین، یکی از مهم‌ترین اصول برای ایجاد یک رسانه سالم در خانواده است سواد رسانه‌ای والدین بر درک و پذیرش ارزش‌های اخلاقی در نوجوانان تاثیر بسیار دارد و لازمه اش این است که آموزش دینی والدین با رفتارهای آنان انسجام داشته باشد و قانون و زمان مشخص برای استفاده از رسانه و فضای گفت‌وگو و ارتباط با نوجوانان ایجاد و تعیین شود و همچنین سواد رسانه ای والدین در تقویت و ترویج ارزش های اخلاقی، مانند: صبر و بردباری، مسئولیت پذیری نوجوانان، تقویت روحیه مساوات و همکاری در نوجوانان، تقویت روحیه قدر شناسی و سپاسگذاری نقش اساسی دارد.

منابع

قرآن کریم

- 1- حسینی، سیدعلی اکبر ، چگونه فرزندانمان را نمازخوان کنیم ، قم . دار المبلغین، ۱۳۹۸
- 2- حسینی نژاد، سید مجتبی، نقش والدین در گرایش و تشویق به نماز، قم، اثر قلم ،
- 3- حسینی، دوغان، زکی، محمد ، آثار تربیتی نماز، تهران، ستاد اقامه نماز، ۱۳۸۸
- 4- حبیبی، سلمان، قطره با دریا ، قم، مرکز پژوهش های اسلامی صداوسیما ، ۱۳۸۰
- 5- حرعاملی، وسایل الشیعه
- 6- جمعی از نویسندگان، مجموعه مقالات نماز و خانواده، شانزدهمین اجلاس سراسری نماز، انتشارات انجمن اولیاء و مربیان، تهران، چاپ اول 1386.
- 7- رضایی اصفهانی، محمد علی، حکمت ها و اسرار نماز ، قم ، پژوهش های تفسیر و علوم قرآن.
- 8- رستمی، محمد علی، روشهای جذب نوجوانان و جوانان به مساجد و نماز جماعت، اوقاف ، ۱۳۹۱
- 9- راغب اصفهانی، حسین بن محمد، ترجمه و تحقیق مفردات الفاظ قرآن، مترجم: خسروی حسینی، غلامرضا، ناشر: مرتضوی، تهران.
- 10- فروهر، محمد، سخاوتمان، سید امیر، عجمی، هادی، نماز رسانه و فضای مجازی، کارکردهای رسانه ای نماز و بایسته های ترویج نماز در رسانه، ناشر: موسسه فرهنگی انتشاراتی ستاد اقامه نماز، تهران، چاپ سوم 1398.
- 11- فلاح زاده محمد حسین، آموزش نماز برای نوجوانان، ستاد اقامه نماز، ۱۳۸۱
- 12- قرائتی محسن، یکصد و چهارده نکته درباره نماز، ۱۳۷۸، تهران ستاد اقامه نماز ، چاپ نوزدهم.
- 13- قرائتی، محسن، نماز جماعت، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۷۰
- 14-، پرتوی از اسرار نماز، موسسه فرهنگی انتشاراتی ستاد اقامه نماز، تهران، چاپ چهارم، 1390.

- 15- پیوندهای نماز، موسسه فرهنگی انتشاراتی ستاد اقامه نماز، تهران، چاپ اول 1391.
- 16- شیوه های دعوت به نماز، ناشر: مرکز فرهنگی درس هایی از قرآن، قم، چاپ اول 1393.
- 17- کلینی،
- 18- طاهری، علی، نماز گندزدای درونی (نگر) مشخصات نشر دیجیتالی: اصفهان: مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، 1395
- 19- مهری، محمد جواد، فضائل و برکات نماز جمعه و جماعت در دنیا و آخرت، قم، موسسه فرهنگی انتشاراتی انصاری.
- 20- محمدی، محسن، از نمازگزاری تا انس با نماز، ناشر: مرکز پژوهشهای اسلامی صدا و سیما، تهران: 1383.
- 21- وارسته، حمید، بهشت وصال، صدا و سیما جمهوری اسلامی
- 22- نراقی، محمد مهدی، جامع السعادات، قم، انتشارات اسماعیلیان، چاپ پنجم، 1383.

مقالات

- 1- افضل‌ی گروه، مسلم و افضل‌ی گروه، میلاد و خنامانی، فاطمه و افضل‌ی گروه، زهرا، 1403، بررسی تاثیر آموزش مفاهیم شکرگزاری و قدردانی بر سلامت روانی و رضایت مندی در دانش آموزان، چهارمین همایش بین المللی علوم تربیتی، مشاوره، روانشناسی و علوم اجتماعی، همدان، <https://civilica.com/doc/2148335>
- 2- سواد‌ی و همکاران، عصمت، اخلاق در خانواده، تهران، انتشارات مبنای خرد، نوبت چاپ: دوم 1390.
- 3- سواد‌ی، عصمت، رابطه نماز و اخلاق مداری، مجله پژوهش و مطالعات علوم اسلامی، 1400، دوره 3، شماره: 29

- 4- سالارپورغربا، حمیده و نگارستانی، علیرضا، 1402، بررسی نقش تاثیر رسانه بر پیشرفت فرهنگ نماز خواندن در کودکان و نوجوانان در خانواده، دومین کنفرانس ملی تازه های روانشناسی تکاملی و تربیتی، بندرعباس
<https://civilica.com/doc/1945655>
- 5- فاطمی، سید محمد، تربیت رسانه ای در عصر اطلاعات و چالش های فراروی آن، سال سوم، شماره 11، تابستان 1397.
- 6- فروزش، زهره، نقش رسانه در ترغیب و تشویق کودکان به نماز، کنفرانس ملی علوم اسلامی و پژوهش های دینی، کرج، 1397.
<https://civilica.com/doc/802833>
- 7- رضانی، طاهره، خاکپور، رضا، اصغری، امیرعلی، اثربخشی مهارت آموزش سواد رسانه ای بر اضطراب و تفکر انتقادی والدین دانش آموزان پسر مقطع ابتدایی، نشریه مجله رویکردی نو در علوم تربیتی « دوره 5، شماره 3 (پاییز 1402)
- 8- کیافر، مریم سادات و هاشمیان، فرح و غفاری، ابوالفضل، 1393، نماز سرچشمه فضیلت ها، کنگره بین المللی فرهنگ و اندیشه دینی، قم، <https://civilica.com/doc/300855>
- 9- گون شورین اوکیفه؛ کتلین کلارک پیرسون؛ نادعلی، منا، تاثیر رسانه های اجتماعی بر کودکان، نوجوانان و نقش خانواده ها مجله / طوبی / بهار 1392، شماره 42
- 10- حسنی سید حسن، ارزش های اخلاقی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران 1377 شماره 146 و 147.

<https://iminoapp.com/fa/blog/teaching-media-literacy-to-parents/>

<https://fa.wikifeqh.ir/>

https://yaroshd.com/all-about-media-literacy/?srsltid=AfmBOoocKEMzt-o_XpYuauNwSWWwFPZORpTPa8OmZFiOOjOCwl65lQ5f